

TANCERZ

MECENASA KRAYKOWSKIEGO

monodram dariusza sosińskiego

*teatr im. Wojciecha Bogusławskiego w Kaliszu
premiera 5 stycznia 2002*

TANCERZ MECENASA KRAYKOWSKIEGO

WEDŁUG PIERWSZEGO
OPOWIADANIA
WITOLDA GOMBROWICZA

MONODRAM
DARIUSZA SOSIŃSKIEGO
ADAPTACJA TEKSTU,
OPRACOWANIE MUZYCZNE
DARIUSZ SOSIŃSKI

DRUGA PREMIERA SEZONU TEATRALNEGO 2001/2002

ZAJRZYJCIE DO OPOWIADAŃ

Warto to zrobić żeby przekonać się, że debiut Witolda Gombrowicza to nie „Ferdydurke” lecz zbiór krótkich utworów, z którego właśnie „Tancerz mecenasa Kraykowskiego” był tym pierwszym krokiem pisarza do świata literatury. Sam autor uznał „Tancerza” za tekst w pełni spełniający jego oczekiwania. „Tancerz...” znalazł

się w tomie zatytułowanym „Pamiętnik z okresu dojrzewania” opublikowanym w 1933 roku. „Niech pan zajrzy do opowiadań (...) znajdzie pan tam takie sytuacje, intuicje, wizje, nie ustępujące w niczym temu, na co później się zdobyłem; i trzeba przyznać, że w skali, moich możliwości ta pierwsza książka była niejednokrotnie na poziomie najlepszych moich osiągnięć” - powiedział Gombrowicz w wywiadzie dla Dominika de Roux. Statystyczny czytelnik biorąc do rąk „Tancerza...” przyzna Gombrowiczowi rację. Niektórzy, ci którym nieobce są inne niż Ferdydurke, dokonania pisarza, poświęcą się lekturze z zachwytem, bowiem odnajdą w „Tancerzu...” początek tego, co wszechmocna krytyka literatury nazywa dziś ferdydurkizmem. Debiut Gombrowicza nie był, tak jak to prawie zawsze się zdarza, wydarzeniem. Książka, w której znalazł się „Tancerz...” została skwitowana kilkoma dziennikarskimi tekstami, a środowisko twórców z sympatią lecz bez entuzjazmu zaprosiło Gombrowicza do swego grona. Dwadzieścia cztery lata po premierze „Tancerz...” doczekał się drugiego wydania. Recepcja prasowa oraz reakcje kolegów po piórze były podobne jak w 1933 roku, ale, jak pisze Ewa Odachowska-Zielińska, „ (...) ton wypowiedzi uległ zmianie, gdyż Gombrowicz był już wówczas wielkością uznaną.”

TANIEC ZAGŁADY

„Przy powstawaniu choroby, chorzy przygnębieni być się wydają, obok rozdrażnienia nerwów, są gniewliwi, kapryśni, niecierpliwi. Po 2 albo 3 dniach objawiają się ruchy jakieś niepewne, poruszenia jednego lub kilku razem członków zazwyczaj lewej strony. Inną razą, są to raczej wykrzywiania twarzy przemijające, które psują harmonię rysów; ale wkrótce i chód się robi utrudniony (...). Po jakimś czasie

te bez ładu, ograniczone początkowo do jednej strony, przechodzą i do drugiej, później stopniowo i mięśnie językowe udział biorą i mowa miesza się.” Opis tej przykrych przypadłości, nazywanej chorobą świętego Wita, tańcem świętego Wita, chorobą świętego Walentego, lub płasawicą

jak ułal pasuje do bohatera „Tancerza macenasa Kraykowskiego”, bowiem Gombrowicz uczynił ze swego protagonisty epileptyka. Ten tancerz nie jest zwinnym i sprawnym młodzieńcem, lecz człowiekiem czekającym na nieuchronną śmierć. Jego taniec nie ma nic wspólnego z harmonią, systematycznym rytmem. Nieskoordynowany ekstazy płas prowadzić musi do zagłady. Tak potraktowany przez Gombrowicza taniec przywodzi na myśl bardzo często wykorzystywaną w literaturze, malarstwie i rzeźbie postać z Nowego Testa-

mentu - Salome. Przypomnijmy - Salome była córką Herodiady i jej drugiego męża Heroda Filipa syna Heroda I Wielkiego. Salome za namową matki miała skłonić swym tańcem ojczyma, Heroda Antypasa, do wydania wyroku na Jana Chrzciciela. Zarówno bohater „Tancerza” jak i Salome, tańczą wbrew sobie, wydając siebie na pastwę destrukcyjnej ekstazy. W najbardziej dramatycznej scenie

„Tancerza” bohater opowiadania dostaje ataku, cierpi, lecz satysfakcja z powodu osiągnięcia zamierzonego celu jest w stanie zamaskować najgorsze nawet cierpienie. Do czego dąży protagonista „T a n c e r z a . . . ” ?

W swym poczuciu małości i nieistotności pragnie szczęścia dla człowieka, którego w ogóle nie zna. Fascynuje go styl bycia mecenasa Kraykowskiego, jakże odmienny od jego własnego image'u. Jest to właściwie miłość od pierwszego wejrzenia. Nie ma ona jednak nic wspólnego z uczuciem homoseksualnym. Źródłem tragizmu postaci protagonisty jest dążenie do wypełnienia własnej pustki przewartościowanymi zaletami ukochanego mecenasa. Osiągnięcie spełnienia możliwe jest poprzez ciągłą bliskość z Kraykowskim, którego bohater bez przerwy zaskakuje licznymi wyrazami wręcz

masochistycznej miłości. Układ pomiędzy Kraykowskim a protagonistą staje się istic dwuznaczny. Mecenasa zdaje sobie z tego sprawę i nie ma zamiaru tolerować u swego boku chorego na niezdrowe zauroczenie epileptyka. Brak akceptacji dla zachowań bohatera przeraża się w działanie. Kraykowski każe bohatera ciosami laski lecz efekt tejże kary jest paradoksalny - protagonista czerpie z razów olbrzymią przyjemność, są one dla niego wręcz sakramentem. „Nie mogłem mówić. Byłem szczęśliwy. Przyjąłem to w siebie jak komunię i zamknąłem oczy. Tylko w milczeniu - nachyliłem się i nadstawiałem pleców. Czekałem - i przeżyłem parę chwil doskonałych (...) Kiedy się wyprostowałem odchodził przedko stukając laską. Z sercem przepelnionym, w nastroju laski i błogosławieństwa wracałem pustymi ulicami. Za mało - myślałem - za mało”.

Eduard Moreau - Salome

W AURZE KOMPLEKSÓW

„Tancerz mecenasa Kraykowskiego jest najbardziej drapieżnym opowiadaniem Witolda Gombrowicza. Autorowi szło jakby o wyrzucenie z siebie, instynktowne pozbycie się tych, na polu tylko uświadomionych ciemnych stron swej osobowości. W „Tancerzu...” odbywa się publiczne ujawnienie sił irracjonalnych, młodzieńczych. (...) - pisze Ewa Odachowska-Zielińska. Młodzieńczość to kompleksy, a szczególnie wtedy gdy jest się, jak Gombrowicz, jednostką wrażliwą. Kompleksy w przypadku autora „Ferdydurke” silnie rysują się w jego twórczości. Pierwszym, jakim dostrzegła krytyka jest niedojrzałość. Niedojrzałym jednostkom trudno egzystować w świecie, w którym obowiązującą formą jest odwrótność „zieloności”, a więc dojrzałość. Gombrowicz rozliczał się z tym powszechnym trendem wedle swej miary. Było tak nie tylko w „Ferdydurke”, gdzie trzydziestoletni Józio z powodzeniem wciąga w swą niedojrzałość innych. Jest tak również w „Tancerzu...”. Bohater, podziwiając mecenasa Kraykowskiego uderza jednocześnie w jego dojrzałość, stateczność. „Szczególna przewrotność Tancerza mecenasa Kraykowskiego polega na tym właśnie paradoksalnym efekcie, że narrator czując - jednocześnie obala, będąc zafascynowany cudzym formatem, narzuca swój jakże mizerny.” - konkluduje Odachowska-Zielińska.

Na drugim miejscu badacze twórczości Gombrowicza wymieniają skłonności homoseksualne pisarza. Te zduszone w sobie i nieuświadomione do końca cechy stały się siłą napędową twórczości autora „Tancerza mecenasa Kraykowskiego”. Najlepszym tego przykładem jest „Trans-Atlantyk”. Homoseksualny układ zaakcentowany został również w „Ferdydurke”, „Pornografii”. Gombrowicz starał się ukrywać ten kompleks poprzez kreowanie mylnych

tropów lub wprowadzanie postaci sobowtóra protagonisty. To zawsze on, a nie bohater uczestniczy w intymnym i wstydlwym zbliżeniu. Nie inaczej jest w przypadku „Tancerza”. „*Weźmy na przykład postać doktorowej, w pozorny sposób psuje symetrię stosunku narrator-mecenas, w rzeczywistości jest tym najtymlniejszym łącznikiem (...)*” - twierdzi Odachowska- Zielińska.

Witold Gombrowicz urodził się 4 sierpnia 1904 roku w majątku Małoszyce pod Opatowem, w rodzinie ziemiańskiej. W 1911 roku przenosi się do Warszawy. W wieku 11 lat rozpoczyna naukę w gimnazjum im. św. Stanisława Kostki. Po ukończeniu gimnazjum pomimo zainteresowań literackich wstępuje na wydział prawa Uniwersytetu Warszawskiego. Po studiach prawniczych, w 1927 roku, wyjeżdża do Paryża. Tam ponownie zaczyna naukę, tym razem filozofii i ekonomii. Wraca do Polski, odbywa krótką aplikanturę w sądach warszawskich i od tego momentu wyłącznie poświęca się literaturze. W 1933 roku wydaje zbiór opowiadań zatytułowany „Pamiętnik z okresu dojrzewania”, którego głównym zagadnieniem jest forma i kategoria. Od 1934 roku Gombrowicz pracuje jako krytyk

literacki m.in. w „Kurierze Porannym”. W 1937 roku publikuje swoją pierwszą powieść - „Ferdurke”, która była również odpowiedzią pisarza na niesprawiedliwe recenzje „Pamiętnika”. W latach 1937/38 zostaje opublikowany dramat „Iwona, księżniczka Burgunda”, a w 1939, pod pseudonimem Zdzisław Niewieski, sensacyjna powieść pt. „Opętani”. W końcu sierpnia 1939 roku Gombrowicz wyrusza do Argentyny. Tam zastaje go wojna. Po kilku latach dorywczego zarobkowania znalazł posadę w Banku Polskim w Buenos Aires. Wraca do pisania. Najpierw powstaje „Ślub” oraz „Trans-Atlantyk”. W tym samym czasie, od 1951 roku, zaczyna powstawać dziennik Gombrowicza. W 1960 roku do rąk czytelników trafia powieść pt. „Pornografia”. Trzy lata później Gombrowicz otrzymuje roczne stypendium Fundacji Forda na pobyt w Berlinie Zachodnim, a następnie trafia ponownie do Paryża. W 1965 roku wydaje powieść „Kosmos”, rok później sztukę pt. „Operetka”. W 1968 roku ukazuje się skromna publikacja zatytułowana „ODantem”. Wcześniej Gombrowicz odbiera Międzynarodową Nagrodę Literacką Wydawców za powieść „Kosmos”. Ostatnie lata życia spędza w Vence. Umiera 24 lipca 1969 roku. W pośmiertnych zapiskach odnaleziono nieukończone fragmenty dramatu „Historia”.

„Każdy z nas jest złośliwym dzieckiem podszyty, życie jest walką form, stosunki międzyludzkie to bezpardonowa walka.”

WITOLD GOMBROWICZ

Dyrektor

Robert Czechowski

Z-ca dyrektora

Mieczysław Trzęsowski

Asystent dyrektora

Magdalena Cajdler

Sekretariat

Główna księgowość

Zofia Piórkowska

Karina Guzielak

Kierownik literacki

Paweł Kamza

Sekretarz literacki

Piotr Rajkowski

Redaktor graficzny

Joanna Malinowska

Koordynator

pracy artystycznej,

bibliotekarz, archiwista

Natalia Gabrys

Impresariat

Liliana Skutecka

Joanna Sobocka

Kierownik techniczny

Mariusz Guglas

Brygadier sceny

Grzegorz Szary

Brygada obsługi sceny

Józef Krótkiewicz,

Roman Kalinowski,

Dariusz Kopeć,

Tadeusz Lichocki

Redakcja programu:

Piotr Rajkowski

Projekt graficzny:

Piotr Rajkowski

Zdjęcia w programie i na plakacie:

Wojciech Augustyn

Skład i łamanie: Piotr Rajkowski

Druk: Zakład Usług Poligraficznych

REMA Kalisz

Wydawca: Teatr im. Wojciecha

Bogusławskiego w Kaliszu

PRACOWNIE

Krawiectwo damskie

Jadwiga Kurzawa,

Barbara Przybyła

Krawiectwo męskie

Henryk Piątkowski,

Józef Podogrodzki

Stolarze

Marek Aronowski,

Paweł Grochowski,

Przemysław Mitula

Ślusarz

Ryszard Kubiak

Tapicer

Jan Nowak

Malarze dekoratorzy

Jolanta Pawłowska,

Agata Szymańska-Rogozińska

Grafik komputerowy

Roman Frączak

Modystki

Genowefa Plewa

Fryzjerki-charakteryzatorki

Anna Czajczyńska,

Wiesława Antczak

Rekwizytor

Maciej Górnicki

Garderobiane-rekwizytorzy

Elżbieta Palucka,

Magdalena Wypych,

Irena Pawlaczyk,

Halina Rokoszewska

Oświetleniowcy

Janusz Szychta, Adam Glapiński,

Dariusz Saldziński,

Wiesław Jezierski

Akustycy

Sebastian Jochan,

Andrzej Drużbiak

Farbiarka

Halina Pilawa

Specjalne podziękowania dla Piotra Sadowskiego

PRZYJACIELE TEATRU

Pani
Halina Sroczyńska
Państwo
Urszula i Sławomir Jakubowscy

Fabryka Wyrobów Runowych
Runotex S.A.
Przedsiębiorstwo
Energetyki Ciepłej S.A. Kalisz
Bank Handlowy w Warszawie
Fabryka Wyrobów Cukierniczych
„Kaliszanka”
Wielkopolski Bank Kredytowy S.A.
Raiffeisen Bank Polska S.A.
BIG Bank Gdański
PeKaO S.A.
Powszechny Bank Kredytowy S.A.
PKO BP
Bank Przemysłowy S.A.
Nestle Polska S.A.
- producent wyrobów marki WINIARY
Hellena
Zakład Gazowniczy Kalisz
Energetyka Kaliska S.A.
Przedsiębiorstwo
Wodociągów i Kanalizacji
Przedsiębiorstwo
Oczyszczania Miasta
EKO S.C.
Jerzy i Tomasz
Wypychowie - koszule
Centrum Usług Specjalistycznych
- Wiesław Jankowski
Antczak - Firma Budowlana
Agencja Reklamowa MAX-1 s.c.
Agencja Reklamowa BAJ
P.U.E. Zentex Sp. z o.o.
Improvex s.c.
Specjalistyczne Usługi Budowlane

PCMB S.A.
Oddział w Kaliszu
Kawiarnia Muzealna -
Roman Bartosik
Multi-Ex S.A.

Kaliska Fundacja Kultury
Dossche Poland
Sp. z o.o.
Restauracja NOT
Zakład Mięсны -
Irena i Józef Krążyński
Technika
grzewcza i sanitarna
Optimal
PPHU Budkom
J. Hofman i K.Kosecki
Malfarb sp. z o.o.
Przedsiębiorstwo Usług
Budowlanych
- Ireneusz Szuleta
Gruntpol
Producent styropianu
„Genderka”
- Jacek Genderka
KAL-PAB

Kwiaty dla artystów
przygotowują:
Jadwiga i Witold
Śniochowię
Elżbieta i Stanisław
Tycowie
Krystyna i Robert
Garbaczowie

Sponsorem bankietu jest:
Wyroby cukiernicze -
Jerzy Sośnicki,
Małgorzata Lechowska
Hellena

IMPRESARIAT

przyjmuje zamówienia na bilety indywidualne i zbiorowe od poniedziałku do piątku od 8.00 do 15.00. Tel. 502 33 83, 502 46 06, 502 32 22, w. 129.

KASA TEATRU

prowadzi rezerwację i sprzedaż biletów indywidualnych. Sprzedaż biletów od wtorku do piątku: od 9.00 do 17.00 i na dwie godziny przed wieczornym spektaklem. W soboty: od 15.00 do 19.00, niedziele: na dwie godziny przed spektaklem.

Teatr im. Wojciecha Bogusławskiego w Kaliszu

62-800 Kalisz, pl. Bogusławskiego 1

tel. (0 62) 502 32 22

e-mail: teatr@eksa.com.pl